

Σουαρέζ, ὁ Βελλαρμίν, ὁ Μαριάννας, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀρχῶν τούτων, σαλεύουσι τὰ θεμέλια τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ζητοῦντες νὰ ὑποκαταστήσωσιν εἰς αὐτὴν τὸ πνευματικὸν ζῆφος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τοῦ Βατικανοῦ τεινούσης νὰ δεσπόσῃ καὶ πολιτικῶς, *urbi et orbi*, ἀπανταχοῦ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν πιστῶν, ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠνομάσθη αὐλὴ (*curia*), λαβοῦσα τίτλον ἀπαισίως ἀνκμιμνήσκοντα τὴν ἐθνικὴν καὶ αὐτοκρατορικὴν Ρώμην, ἐπὶ τὰ ἔχνη τῆς ὁποίας ἔτεινε βαδίζουσα ἡ χριστιανικὴ μητρόπολις. Ἡ συμφωνία κατέστη θεσμὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· διὰ τοῦ χρυσοῦ ἀνοίγονται αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ, εἶπεν ὁ Πετράρχης· ὁ χρυσὸς εἶνε ὁ θεὸς σας, ἐπεφώνει μετ' ὀργῆς ὁ Δάντης, στιγματίζων ἐν τῷ Ἄδῃ τὴν ἀπλησίαν τῆς ἐκκλησίας.² Ἡ Ρώμη κατέστη ἡ μάστιξ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης· ἡ δὲ παπικὴ διοίκησις ἡ μάστιξ τῆς Ρώμης. Ἄπασαι σχεδὸν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων ὀφείλονται εἰς τοὺς Ρωμαίους ποντίφικας, ἔγραψεν ὁ Μακιαβέλλης. Οὔτε ὁ Γότθος, οὔτε ὁ Νορμανδός, οὔτε ὁ Σαρακηνὸς κατεσπατάλησαν ἐπὶ τασαῦταν τὴν Ρώμην, ὅσον οἱ πάπαι καὶ οἱ ἀνεψιοὶ αὐτῶν. Οὕτως ἡ κατὰχρησις τῆς ἐξουσίας ἐπήνεγκε μετ' ὀλίγον τὴν ἀντίδρασιν τῶν λαῶν καὶ τῶν βασιλέων, ἧτις προῦκάλεσε τὴν μακρὰν ἐκείνην πάλην μεταξὺ τοῦ κοσμικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ ζίφους, ἐρημώσασαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐξ ἧς πάλης ἔμελλέ ποτε νὰ ἐξέλθῃ νικηφόρος καὶ θριαμβεύουσα ἡ νεωτέρα κοινωνία.

Ἡ ρῆξις αὕτη μεταξὺ κοσμικοῦ καὶ πνευματικοῦ ζίφους, μεταξὺ πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, διετυπώθη τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὰς πολιτικὰς ἀποχρώσεις τῶν Γουέλφων καὶ τῶν Γιβελλίνων· οἱ πρῶτοι ὑπεστήριζον τὸ παπικὸν καθεστῶς, οἱ δεῦτεροι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας· αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς πάλης τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων στοιχείων. Ἡ φιλοσοφία, μόλις ἀρξάμενη ν' ἀποκαλύπτῃται ἐν τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ρίπτει τὸ χειρόκτιον κατὰ τῆς ρωμαϊκῆς θεοκρατίας· ἡ δὲ νέα κίνησις τῶν κοινωνιῶν, ἀπαξ λαβοῦσα ὄθησιν, προβαίνει πρὸς τὰ πρόσω, παρασύρουσα ἐν τῷ ρεύματι αὐτῆς λαοὺς καὶ ἡγεμόνας, μετὰ φρίκης ἀτενίζοντας πρὸς τὴν ἀναβιώσασαν κοινωνικὴν

² Ὁ Μαριάννας ὑποστηρίζει, ὅτι ἅμα ἀποδειχθῆ ἄνθρωπος τις τύραννος, εἶνε καθ' ὅλοκληρίαν ὀρθὸν νὰ φονευθῆ· τὸ μόνον δυσχερὲς εἶνε μόνον οὐχὶ νὰ γνωρίζῃ τις, ἂν πρέπει νὰ φονεύσῃ ἓνα τύραννον, ἀλλ' ἡ βεβαιότης, ἂν ὁ ἡγεμὼν εἶνε πράγματι τύραννος. *Ita facti quaestio in controversia est, quis merito tyrannus habeatur : juris in aperto fas fore tyrannum perimere.*» (Lerminier, Philosophie du droit I, 75—76.

¹ *Inferno XIX, 142.* «Fatto v'avete Dio oro e d'argento.»

καὶ πολιτικὴν διαφθορὰν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ἀθείας ἐν τῇ αἰωνίᾳ πόλει.

Οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας, ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς τοποθεσίας τῆς χώρας αὐτῶν, καὶ ὡς πρῶιμωτέρας τυχόντες πνευματικῆς ἀναπτύξεως, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀμέσου προσεγγίσεως αὐτῶν πρὸς τὴν Ρώμην, εἶνε οἱ πρῶτοι ἐκβαλόντες κραυγὴν διαμαρτυρήσεως καὶ ἀποδοκιμασίας κατὰ τοῦ παπικοῦ καθεστῶτος. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἰδέα τῶν ἐθνικοτήτων ἀρχεται σαλεύουσα τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ Ἰταλία, διὰ τῆς ἀναβιώσεως τῆς κλασικῆς παιδείσεως, ἀναζωογονεῖται ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν πολιτικῶν παραδόσεων τῆς δημοκρατικῆς Ρώμης, τὸ δὲ νεαρὸν αὐτῆς πνεῦμα ζητεῖ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Γιβελλινισμὸς, ἡ πολιτικὴ ἰδέα χειραφετουμένη ἀπὸ τῆς θεοκρατίας, διαμαρτύρεται κατὰ τῶν ὀργίων τῆς παπικῆς ἑδρας· βλέπει τὸν τοποτηρητὴν τοῦ χριστοῦ, τὸν θεὸν τοῦ Βατικανοῦ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἔτρεμεν ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ἀναμνήσκοντα τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τοὺς Καίσαρας τῶν Ρωμαίων· ἡ δὲ κραυγὴ αὐτοῦ, ἐξερχομένη ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς ἰταλικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ὑβριζομένης ἀνθρωπότητος, ἀποκαλύπτει ἐλεεινὸν θέαμα παρακμῆς καὶ καταπτώσεως· κλονίζει τὰ στέρνα τῆς Ἰταλίας, ἀναγεννωμένης καὶ ζητούσης ἐκδίκησιν διὰ τὴν μακρὰν ἀτίμωσιν, εἰς ἣν ὑπέβαλεν αὐτὴν ὁ καθολικισμὸς. Οὕτω προοιμιάζεται ἡ ἐπανάστασις, ἡ μέλλουσα μετὰ τινὰς αἰῶνας νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν συνείδησιν τῆς Εὐρώπης, ἐκδηλουμένη τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διὰ τῶν μεγίστων αὐτῆς πνευματικῶν, ἀποσειόντων τὸ ἐκκλησιαστικὸν κῦρος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ πολιτείᾳ, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν ὑψίστην κατέχει βαθμίδα ὁ φλωρεντῖνος ποιητὴς Δάντης Ἀλιγιέρης.

Οὐδεὶς ἠσθάνθη τοσοῦτον μῆκος πρὸς τὸν παπισμὸν, οὐδὲ διετύπωσεν αὐτὸ μετὰ μείζονος δυνάμεως λόγου καὶ μετὰ ζοφερωτέρων χρωμάτων, ὅσον ὁ ποιητὴς τῆς *Θείας Κωμῆδας*. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἐμφυλίων σπαργμῶν τῆς Φλωρεντίας, προγεγραμμένος τῆς πατρίδος του, ἐν μόνον ἔχων μέλημα, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τοῦ παπικοῦ ζυγοῦ, καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἰταλίας, ἰδέαν, ἣτις τὸ πρῶτον διατυποῦται παρὰ τῷ Δάντῃ, ἔγραφεν εἰς τὸν τότε ἀνακηρυχθέντα αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας τὰ ἀκόλουθα: «Ἦδη προσεγγίζει ὁ χρόνος τῶν πόθων, καθ' ὃν ἀναφαίνονται τὰ σημεῖα τῆς παρηγορίας καὶ τῆς εἰρήνης· ἡ νέα ἡμέρα ἀρχεται ἀληθῶς ἤδη, ἐξαπλοῦσα τὸ φῶς κύτῃς, καὶ ὑποδεικνύουσα ἡμῖν τὸ ἐωθινὸν λυκαυγὲς τῆς πρωΐας. Ἀγάλλου, ὦ Ἰταλία! θέλεις καταστῆ ταχέως τὸ ἀντικείμενον τοῦ φθόνου ὄλου τοῦ κόσμου, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν Σαρακηνῶν! Διότι ὁ νυμφίος σου, ἡ χαρὰ τοῦ αἰῶνος, ἡ δόξα τοῦ λαοῦ σου, ὁ εὐσεβὴς Ἐρρίκος, ὁ ἐκλαμπρότατος Καῖσαρ καὶ Αὐγουστος, εὐ-

τρεπίζεται προσερχόμενος εἰς τοὺς γάμους σου· προσεγγίζει ἐκεῖνος, ὅστις μέλλει νὰ σὲ ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῶν πανούργων.»

Ταύτας τὰς τάσεις τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, αἵτινες καθίσταντο ἤδη τάσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ζητούσης ν' ἀποσείσῃ τὸν ζυγὸν τῆς θεοκρατίας, διετύπου διὰ μακρῶν ὁ Δάντης ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ *Μοναρχίας*.

Τοῦ Δάντου ἡ *Μοναρχία* εἶνε τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς νεωτέρας πολιτικῆς θεωρίας, ἀπέπειρα ἀπελευθερώσεως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς ἐπιρροῆς, εἰς ἣν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διετέλει ἡ πολιτεία, εἶνε ἡ πρώτη ἐλευθέρα ἔρευνα περὶ αὐτῆς, τιθεμένης εἰς τὴν προσήκουσαν περιωπὴν καὶ αἰρομένης, ἀπὸ τῆς σκοτίας, εἰς ἣν διετέλει. Ἐν τῇ θεοκρατικῇ πολιτείᾳ τοῦ Ἀκρινάτου, τὸ πνευματικὸν ζῆφος ἴσταται ὑπέρτερον τοῦ κοσμικοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν τῇ *Μοναρχίᾳ* τοῦ Δάντου, ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἡ πολιτεία, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἴσταται ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας.

Ἀρχὴ τῆς κοσμικῆς μοναρχίας εἶνε ἡ ἐλευθερία· ὁ Φλωρεντῖνος ἐξόριστος ἐπαναλαμβάνει τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ρώμης, πραγματοποιμένως τότε κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον ἐν Φλωρεντίᾳ, διὰ νὰ διατυπώσῃ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πολιτείας, ἣν πρῶτος οὗτος ζητεῖ νὰ ἐξεγείρῃ πρὸς τὴν κίνησιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν μυστικῶν ὀνείρων τοῦ μέσου αἰῶνος. Εἶνε σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τῆς ἀρχομένης αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος αἱ ἀκόλουθοι περὶ ἐλευθερίας περίοδοι : «Τὸ ἀνθρώπινον γένος διατελεῖ ἐν καλλίστῃ καταστάσει, ἂν ὅσον ἔνεστι τυγχάνει ὄν ἐλεύθερον. Τοῦτο δὲ ἐνεργῶς κατανοεῖται, σαφηνιζομένης τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας. Τούτου ἕνεκα πρέπει νὰ γινώσκωμεν, ὅτι ἡ θεμελιώδης τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν ἀρχὴ εἶνε ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, ἣν πολλοὶ φέρουσι μὲν ἀνά τὸ στόμα, ἀλλ' ὀλίγοι κατανοοῦσιν. Ἐξικνοῦνται οὗτοι τουτέστι μέχρι τοῦ διῦσχυρισμοῦ, ὅτι ἡ ἐλευθέρα βούλησις εἶνε ἐλευθέρας βουλήσεως κρίσις, ἐφ' ἧς οὗτοι δικαιοῦνται. Αὕτη δὲ ἡ ἐλευθερία, εἴτε ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς πλήρους ἡμῶν ἐλευθερίας, εἶνε τὸ μέγιστον τῶν δωρημάτων, ὅ, περ ὁ θεὸς παρέσχεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, διότι διὰ τούτου ἡμεῖς ἐνταῦθα μὲν ὡς ἄνθρωποι εὐδαιμονοῦμεν, ἐκεῖ δὲ δίχην θεῶν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τίς δὲν ἠθελε σκεφθῆ, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος διατελεῖ ἐν καλλίστῃ καταστάσει, ἐν μεγίστῳ βαθμῷ δυνάμενον χρῆσιν ποιῆσαι τῆς ἀρχῆς ταύτης ; Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἐλεύθερον, ἰστάμενον μόνον ὑπὸ τὸν καθολικὸν μονάρχην. Διότι πρέπει νὰ ἦνε γνωστὸν, ὅτι ἐλεύθερον εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὑφιστάμενον ἑαυτοῦ ἕνεκεν, οὐχὶ δ' ἄλλου τινός, ὅπως λέγει ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἕνεκα ὄντος.»¹

¹ Ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὄν. *Μεταφυσ.* 1, II.9. *De monarchia* 1, XII.

Ἡ ιδέα τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος, τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, κατὰ πρῶτον λαμβάνει ἀντίθετον φάσιν, παριστάμενον ἤδη ὡς πολιτικὴ ἀρχή, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς Μοναρχίας. Ὁ μονάρχης εἶνε ὁ πολιτικὸς ἀρχηγός, ἀνεξάρτητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, ἀμέσως ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐξαρτώμενος, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς τοποτηρητοῦτου, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ θεωρητικοὶ τῆς ρωμαϊκῆς αὐλῆς, οἵτινες, ὑπεύκοντες εἰς τὰ πάθη αὐτῶν καὶ τοὺς πόθους, παραφέρονται ὑπὸ τοῦ ψεύδους. Καταδεικνύων ἀβάσιμα, ἀνάξια δὲ πάσης προσοχῆς τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὑπερμάχων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑπεροχῆς, καταλήγει ὁ συγγραφεὺς τῆς Μοναρχίας εἰς τὰ ἐπόμενα συμπέρασματα, ὑποστηρίζων τὸ ἀνεξάρτητον καὶ ἀυθιπέστατον τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς: «Ἄν ἡ ἐκκλησία εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐξουσιοδοτήσῃ τὸν Ρωμαῖον δεσπότην, θὰ εἶχεν αὐτὴν εἴτε ἀπὸ τοῦ θεοῦ, εἴτε ἀπ' ἐαυτῆς, εἴτε ἀπότινος αὐτοκράτορος, εἴτε διὰ πανδήμου τῶν ἀνθρώπων συγκαταθέσεως, εἴτε τοῦλάχιστον τῶν μεταξὺ αὐτῶν διακρινομένων. Οὐδ' ὑπάρχει ἄλλος δρόμος, ἐφ' οὗ ἡ δύναμις αὕτη τῆς ἐκκλησίας θὰ ἠδύνατο νὰ παραδοθῇ. Ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἀπ' οὐδενὸς τῶν ἤδη εἰρημένων ἔχει, ἤκιστα λοιπὸν ἔχει ταύτην. Τοῦτο δ' ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπομένων: Ἄν τὴν ἐξουσίαν παρὰ θεοῦ ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία, ἤθελε τελεσθῆ τοῦτο εἴτε διὰ θείου νόμου, εἴτε διὰ φυσικοῦ, διότι πᾶν τὸ παρὰ τῆς φύσεως ἐρχόμενον, ἐκ θεοῦ ἔρχεται· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰνάπαλιν. Ἀλλ' ἡ ἐκκλησία δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ταύτην διὰ φυσικοῦ τινὸς νόμου, διότι ἡ φύσις μόνον εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεις ἐπιβάλλει νόμους, μὴ ὑπαρχούσης ἀδυναμίας θεοῦ, ὁπότεν οὗτος προκαλεῖ τι εἰς τὴν ζωὴν, ἄνευ διαμέσων δυνάμεων. Ἡ αὐθεντεία τοῦ παγκοσμίου μονάρχου, ἄνευ μεσολαβητοῦ τινὸς, ἀπορρέει ἀπὸ τῆς πηγῆς τῆς τὰ πάντα περιβαλλούσης αὐθεντείας, ἀμέριστος καὶ ἐνιαία ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, διαχεομένη δὲ εἰς πολλαπλὰ ρεῖθρα, κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ θεοῦ ἐλέους.» Ἐπὶ τέλους δὲ παραβάλλων τὴν ἀποστολὴν τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, καταλήγει εἰς τὸ ἐπόμενον συμπέρασμα: «Συνωδὰ τῶ διττῶ σκοπῶ, ὁ ἀνθρώπος χρήζει διττῆς διευθύνσεως, τῆς τοῦ πάπα, ὀφείλοντος νὰ ὀδηγῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς τὴν αἰωνίαν ζωὴν κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν, καὶ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ὀφείλοντος νὰ ὀδηγῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς τὴν ἐπίγειον εὐδαιμονίαν, συνωδὰ τῇ φιλοσοφικῇ διδασκαλίᾳ.» οὗτος δ' ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὡς θρησκευτικοῦ καὶ ὡς πολιτικοῦ ὄντος, τότε μόνον ἐπαρκῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, ἔταν «ἡ αὐθεντεία τῆς μοναρχίας εἶνε καθ' ὀλοκληρίαν ἀνεξάρτητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας.»¹

Οὕτω δύο στοιχεῖα συναντῶνται ἴσα καὶ ἐλεύθερα ἐν τῇ Μοναρχίᾳ: τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον, τὸ τῆς ἐνότητος, διατυπούμενον ἐν τῇ ἐννοίᾳ

¹ De Monarchia. 3, XIII, XV.

τῆς παγκοσμίου μοναρχίας, καὶ τὸ ἀρχαῖον πολιτικὸν στοιχεῖον, τὸ ρωμαϊκὸν, διατυπούμενον διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικότητος, καὶ τῆς χειραφείας τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ἐν τῇ ἀτονίᾳ ἐκείνῃ, εἰς ἣν ἔρριψε τὸν κόσμον ἡ ἐκκλησία ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, ἡ ἐξεγειρομένη ἀνθρωπίνη συνείδησις δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ζωηρότερον τοῦ Δάντου ἀντιπρόσωπον. Νέα ζωὴ, ἀγνώστος τέως, διαπνέει τοὺς πόθους τοῦ προγεγραμμένου· διασπῶν τὰ δεσμὰ τῆς σχολαστικῆς συλλήψεως καὶ παραδόσεως, ὀρίζει τὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας μετὰ σπανίας κατανοήσεως καὶ κρίσεως· ἡ πολιτεία δὲν εἶνε παρὰ τῷ Δάντῃ τὸ ἀμαρτωλὸν δημόργημα τοῦ Κάιν, ὡς παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ καὶ τῷ Ἀκκινάτῃ, ἀλλ' ἡ ἐκδήλωσις τῆς ιδέας τοῦ δικαίου καὶ ἡ πραγματοποίησις αὐτοῦ. Ὁ σκοπὸν τὸ ἀγαθὸν τῆς πολιτείας, ἀποβλέπει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ δικαίου. Δίκαιον δὲ εἶνε πραγματικὴ τις προσωπικὴ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους σχέσις, οὗ τὴν τήρησιν τηρεῖ ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, καὶ οὗ τὴν κώλυσιν κωλύει. Δύο τινὰ λοιπὸν πρέπει ν' ἀποδειχθῶσι: πρῶτον μὲν ὅτι, ὁ ζητῶν τὸ ἀγαθὸν τῆς πολιτείας, ζητεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ δικαίου, δεύτερον δὲ ὅτι, ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς, ὑποτάξας τὴν οἰκουμένην, ἐσκόπει πρὸς τὴν καθολικὴν εὐημερίαν. Ἐστὼ λοιπὸν τὸ συμπέρασμα τόδε: ὁ σκοπὸν τὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας, πράττει δίκαια· ὁ δὲ ρωμαϊκὸς λαὸς ἐσκόπει, ὑποτάσσων τὴν οἰκουμένην, τὸν σκοπὸν τοῦ δικαίου, λοιπὸν ἔπραξε τοῦτο δικαίως· κατὰ συνέπειαν ἐκτῆσατο νομίμως τὴν ἀξίαν τῆς αὐτοκρατορίας.»¹

Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ἀποτυποῦται ἡ ἀρχαῖα πολιτικὴ τοῦ Γιβελλινισμοῦ θεωρία. Ὁ ἰταλικὸς λαὸς, μόλις λαμβάνων ἑαυτοῦ συνείδησιν, ἐκφράζει διὰ τοῦ ποιητοῦ τῆς Θείας Κωμωδίας τοὺς ἀποκρύφους αὐτοῦ πολιτικούς πόθους, καὶ οὕτω νέα ἱστορικὴ ἀποψις διαπνέει τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου· τὴν μεσαιωνικὴν σύλληψιν τῆς πολιτείας ἀντικαθιστᾷ ἡ πραγματικὴ σύλληψις τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, τὸ αἰώνιον τοῦτο πολιτικὸν ἰδεῶδες τῆς Ἰταλίας, τὸ ὁποῖον ἀπεπλάνησεν ἴσως αὐτὴν πολλάκις, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποῖον ἔσωσεν αὐτὴν ἐπὶ τέλους, διὰ νὰ τὴν ἀναστήσῃ. Ὁ Δάντης εἶνε ὁ πρῶτος θεωρητικὸς τοῦ Γιβελλινισμοῦ, ἀλλ' ἅμα καὶ ὁ πρῶτος προφήτης τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος, πρὶν ἢ ἡ μεγάλη αὕτη ἰταλικὴ ιδέα διατυπωθῇ αὐστηρότερον ἔτι καὶ καθαρότερον διὰ τοῦ Νικολάου Μακιαβέλλη· τὸ ἐνστικτὸν τῆς ἰταλικῆς φύσεως ἐκδηλοῦται ἐξίσου παρὰ τῷ μυστικῷ ποιητῇ, τῷ συνεργάτῃ τοῦ Γλόττου καὶ τοῦ Φρά Ἀγγελικοῦ, ὅσον ἐραδύτερον παρὰ τῷ πραγματικῷ πολιτικῷ, τῷ συγχρόνῳ καὶ τῷ θαυμαστῇ τοῦ Καίσαρος Βοργία καὶ τοῦ δουκὸς Βαλεντίνου· παρ' ἀμφοτέροις δεσπόζει ἡ ρωμαϊκὴ περὶ πολιτείας ιδέα· καὶ δὲν εἶνε τοῦτο ἰδεῶδες μόνον πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ πραγματικὸς σκοπὸς, συμβάλλων πρὸς

¹ De Monarchia 2, V, VI.

τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς χειραφεσίαν τῆς πολιτείας καὶ πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰταλίας διὰ τῆς τελευταίας ταύτης. Ἐντεῦθεν τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἐπιτυχίας, τὸ ἐκθειάζομενον διὰ τῆς ἀποθεώσεως τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας· δίκαιον εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης· ἰδεῶδες, πρὸς ὃ δέον νὰ τείνη ἡ κοινωνία, εἶνε ἡ ἐπιτυχία· τῆς ἀρετῆς ἀντιπρόσωπος εἶνε ὁ δυνάμενος νὰ κατισχύσῃ, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας. Τοιοῦτον τὸ πρόγραμμα τῆς Μοναρχίας, δι' οὗ ἐτίθεντο ἤδη τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖα διὰ τὴν Ἰταλίαν δόγματα, ἅτινα ἔμελλε μετὰ τρεῖς αἰῶνας νὰ διατυπώσῃ εἰς πλήρες πολιτικὸν σύστημα ἕτερος Φλωρεντῖνος, γράφων ἐγκόλπιον τοῦ Ἡγεμόνος, ἰν' ἀπολαύσῃ τῆς θλιβεραῆς ἐκείνης φήμης, ἣτις μέχρι τῆς σήμερον βαρύνει ἐπὶ τῆς μνήμης αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Μοναρχία τοῦ Δάντου εἶνε ἡ πρώτη διαμαρτύρησις τῆς πολιτικῆς ἐξεγέρσεως τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, τεινούσης νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τῆς καταθλιπτικῆς ἐξουσίας τῆς ἐκκλησίας, ἣτις διὰ Γρηγορίου τοῦ ἐβδόμου καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκρινάτου ἀνῆλθεν εἰς τέλειον πολιτικὸν σύστημα, ἀπειλοῦν ν' ἀπορροφήσῃ πᾶσαν ἱστορικὴν τῶν λαῶν συνείδησιν, πᾶσαν ἐθνικὴν αὐτονομίαν καὶ πᾶσαν πολιτικὴν αὐτοβουλίαν ἐν τῷ *Λεβιάθαν* τῆς ρωμαϊκῆς θεοκρατίας. Ἡ διαμαρτύρησις αὕτη δὲν ἦτο ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς τάσεις τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐγράφετο ἡ Μοναρχία, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Φλωρεντίας ἐξορίαν τοῦ Δάντου. Διεφθαρμένη ἐκκλησία προκάλει τὴν σύντονον σκέψιν τῶν ἐλευθέρων πνευμάτων, ζητούντων θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν δεινῶν διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἣτις τότε ἐπαξίως ἐφαίνετο ἀντιπροσωπευομένη παρὰ τῷ Γερμανῷ αὐτοκράτορι Ἐρρίκῳ τῷ ἀπὸ Λουξεμβούργου, τῷ παρακλήτῳ τούτῳ σωτῆρι, τῷ προωρισμένῳ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν δικαιοσύνην ἐν τῇ σαλευομένῃ κοινωνίᾳ. ἤλθεν εἰρήνην φέρων, ὡσεὶ ἦτο θεοῦ ἄγγελος, ὃ ἔγραψε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ὁ φλωρεντῖνος ἱστοριογράφος Δίνος Κομπάνης· καὶ ἀληθῶς τοιαῦται ἦσαν αἱ προσδοκίαι, ἡ πίστις καὶ οἱ πόθοι τῆς Ἰταλίας, προσδοκώσης, ἔστω καὶ ἀπὸ τοῦ ξένου, τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος αὐτῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον ἐρρίφθη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ δημοσίᾳ συζητήσῃ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τῆς Θείας Κωμωδίας, διὰ νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ πάλιν ματαίως ὑπὸ τοῦ Μακλαβέλλη, μέχρις ὅτου λάβῃ ὄσπᾶ, σάρκα καὶ ὑπόστασιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἰταλίᾳ.

Ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν πολιτικῶν θεωριῶν, ἐν τῇ ἱστορικῇ καὶ φιλοσοφικῇ ἀναπτύξει τοῦ δικαίου, ἡ Μοναρχία τοῦ Δάντου ἀποτελεῖ οὐσιώδη σταθμὸν μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου εἰς τὸν νεώτερον κόσμον, ἀπὸ τῆς θεοκρατικῆς τάξεως τοῦ μέσου αἰῶνος εἰς τὸν ἐλεύθερον βίον τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ θεωρία δὲν φέ-

ρει βεβαίως εἰσέτι τὸν καθαρὸν τύπον τῆς νεωτέρας θεωρίας· αἱ παραδόσεις τῆς Γραφῆς δίδουσι τὴν χεῖρα εἰς τὰ ἰδεώδη τῆς ρωμαϊκῆς πολιτικῆς ἰδέας, πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς θεοκρατικῆς πολιτείας τοῦ μέσου αἰῶνος, τῆς διατυπωθείσης ἀπὸ τοῦ Βατικανοῦ καὶ προκηρυχθείσης εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ὡς τὸ τελευταῖον δόγμα τῆς ψυχικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ἡ Μοναρχία εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἀληθοῦς πολιτικοῦ πνεύματος τῆς κοινωνίας, ἡ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας χειραφεσίχ τοῦ κοσμικοῦ ξίφους, διαγράφοντος νέας τρίβους ἐν τῇ ἱστορικῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος· εἶνε τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς τοῦ μέσου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἥτις, γαλουχηθεῖσα ἐν πνεύματι ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ἀρχεται ἤδη εἰσδύουσα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν νεωτέρων λαῶν, νέων τάσεων ἐμπορουμένη καὶ νέων ἐλπίδων. Τὸ θεοκρατικὸν δίκαιον, τὸ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας δεσπόσαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, πίπτει ἐνώπιον τοῦ ἱστοτικοῦ ρεύματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, ἀρχῶν, αἵτινες μετ' ὀλίγον θὰ καταστῶσι τὰ θεμελιώδη δόγματα, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ νεωτέρα κοινωνία· τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθέρας ἐρεύνης ἐπικρατεῖ τοῦ δικαίου τῆς πίστεως καὶ τῆς παραδόσεως, τοῦ δυστυχοῦς τούτου κλήρου τῆς ἀνθρωπότητος καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα. Πάλῃ ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐκ δηλωθεῖσα διὰ τῶν προδρόμων τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Εὐρώπῃ· πάλῃ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἀντιπροσωπευθεῖσα διὰ τῶν πανεπιστημίων καὶ τῆς ἀπ' αὐτῶν ἐξερχομένης ζωῆς, διὰ τοῦ Ἀβαιλάρδου, Ρογήρου τοῦ Βάκωνος, τοῦ Γαλιλαίου· πάλῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ, διατρανωθεῖσα διὰ τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων ἐν Εὐρώπῃ καὶ διὰ τῆς χειραφεσίας διαφόρων Κοινοτήτων· πάλῃ ἐν τῇ ἐθνικότητι, ἀποκαλυπτομένης τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἀτομικότητος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης πρὸ τῆς ἐνωτικῆς παμβασιλείας τῆς ρωμαϊκῆς αὐλῆς, ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνευρισκόντων καὶ κατακτώντων τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν συνειδήσιν καὶ ἀτομικότητά· ἐν τοιούτῳ ἰδεῶν καὶ στοιχείων συμφυρμῶ καὶ ἀναστατώσει ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ἡ Ἀναγέννησις, ἥτις ἂν δὲν προσετίθει νέον τι δημιουργικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀλλ' ἐνεφύσα εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἐξηντλημένον ὑπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος, τὸ ζεῖδωρον καὶ ὑγιὲς ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἄλλοτε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεδηλοῦτο ἐκ νέου μετ' ἴσης ζωῆς καὶ ρώμης, ἀλλὰ καὶ μετ' ἴσης ἐπιτυχίας ἐν τῇ νέᾳ Εὐρώπῃ, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς Ἀναγεννήσεως.

